

**Als een boom (nog)
geen vruchten draagt.**

Meditatie ds. G. R. Rinsma zondag 24 maart 2019
(derde zondag 40dagentijd)

Eerste lezing: Exodus 6:1-7
Evangelielezing: Lucas 13:1-9

OVERWEGING

Gemeente van onze heer Jezus Christus,

Voor de toehoorders is de gelijkenis van de vijgenboom niet nieuw. Zo predikte ook Johannes de Doper. Die verkondigde dat de bijl al aan de wortel ligt en dat iedere boom, die geen goede vruchten voortbrengt, uitgehouwen wordt en in het vuur geworpen. En misschien herinneren andere toehoorders zich een nog ouder verhaal over een vader, die tegen zijn zoon zegt:

Mijn zoon, je bent als een boom, die geen vruchten opleverde, hoewel hij aan het water stond. En zijn heer zag zich genoodzaakt hem om te hakken. Maar de boom zei tegen de heer: Verplant mij, en wanneer ik ook dan nog geen vruchten oplever, hak mij dan om. Maar zijn Heer zei tegen hem: toen je aan het water stond, leverde je geen vrucht op, hoe zul je vrucht opleveren, als je op een andere plaats staat?

Er is geen genade, geen pardon voor deze boom. Hij is gewogen en te licht bevonden. En zo preekte ook Johannes de Doper.

'De bijl ligt al aan de wortel van de boom: iedere boom die geen goede vrucht draagt, wordt omgehakt en in het vuur geworpen; had Johannes gezegd. Johannes had zich gericht tot mensen, die de bereidheid toonden en de mogelijkheid hadden met het oog op de dag van de Heer hun levenswijze te veranderen. Johannes had hen de wacht aangezegd.

Jezus richtte zich echter tot 'de verloren schapen van Israël: mensen die, om welke reden dan ook, niet voldeden aan de voorwaarden, die het verbond stelde en door andere Joden werden beschouwd als zondaars voor wie geen redding meer mogelijk was. Hoeren en tollenaars. Jezus bood hoop: 'De tijd is aangebroken, het Koninkrijk van God is nabij: kom tot inkeer en hecht geloof aan dit goede nieuws: Het Koninkrijk bestond al in de hemel, het zou zich snel uitbreiden naar het ondermaanse, opdat Gods wil zou geschieden op aarde zoals in de hemel.¹

En daarom zijn alle evangelisten het erover eens. Johannes kan met zijn boodschap niet in de schaduw van zijn opvolger staan.

Er komt iemand, zo laat Lucas hem zeggen,

¹ Jona Lendering Israël verdeeld 2014, pg. 218

die meer vermag dan ik; ik ben zelfs niet goed genoeg om de riemen van zijn sandalen los te maken. Hij zal jullie dopen met de heilige Geest en met vuur; hij houdt de wan in zijn hand om de dorsvloer te reinigen, het graan zal hij bijeenbrengen in zijn schuur en het kaf in onblusbaar vuur verbranden.²

Dat laatste zou Johannes misschien wel willen. Maar ook al heeft Jezus zich door hem laten dopen; zijn boodschap wijst hij af. Of beter past hij aan. Waar Johannes met de bijl dreigt, die al aan de wortel van de boom ligt en zijn toehoorders waarschuwt: iedere boom die geen goede vruchten draagt, wordt omgehakt en in het vuur geworpen,' daar vertelt Jezus een verhaal over een wijngaardenier, die het omgekeerd juist voor een vruchteloze boom opneemt.

Als de eigenaar voor het derde achtereenvolgende jaar geen vruchten aan de boom kan vinden, geeft hij aan de wijngaardenier de opdracht om de boom om te hakken – want waarom zou hij de grond nog verder in beslag nemen.

Je hoort: de eigenaar is teleurgesteld. Met die boom heeft hij een kat in de zak gekocht. En je hoort zijn kwaadheid. De bijl erin! Of nog liever de motorzaag, want waarom zou hij de grond nog verder in beslag nemen.

In het oude testament komen we eenzelfde teleurstelling tegen. Bij God. Dan horen we vertellen dat God toornig is. Dat zijn toorn ontbrand is.

*Toen de HEER zag wat u deed,
bemerkte hoe zijn kinderen hem krenkten,
ontstak hij in hevige toorn en zei:
“Ik zal me van hen afkeren
en dan eens zien hoe het hun vergaat.
Want dit is een verdorven geslacht,
niemand van hen is te vertrouwen.
Ze tergden mij met wat geen god is
en daagden mij uit met hun nietige afgoden.
Daarom terg ik hen met wat geen volk is,
ik daag hen uit met een volk zonder verstand.
Als het vuur van mijn toorn is ontstoken*

² Lucas 3:16

*zal het branden tot in het diepste dodenrijk;
het zal de aarde verschroeien en alles wat daar groeit,
het zal de grondvesten van de bergen verteren.³*

En die toorn kan ertoe leiden dat God berouw heeft, spijt heeft, teleurgesteld is. Zoals we in het verhaal over Noach horen.

God kreeg er spijt van dat hij mensen had gemaakt en voelde zich diep gekwetst. Ik zal de mensen die ik geschapen heb van de aarde wegvagen, dacht hij, en met de mensen ook het vee, de kruipende dieren en de vogels, want ik heb er spijt van dat ik ze heb gemaakt.⁴

Maar berouw is veel sterker spijt en teleurstelling.⁵ Het is een hele diepe pijn. En vanuit die pijn besluit God om er een eind aan te maken. Aan het schrikbewind van de farao.

'Nu zul je zien wat ik de farao ga aandoen: ik zal hem met harde hand dwingen mijn volk te laten gaan, hij zal het zelfs uit zijn land wegvagen.⁶

³ Deut.32:19-23

⁴ Genesis 6:5-6 Toen de HERE zag, dat de boosheid des mensen groot was op de aarde en al wat de overleggingen van zijn hart voortbrachten te allen tijde slechts boos was, 6 berouwde het de HERE, dat Hij de mens op de aarde gemaakt had, en het smartte Hem in zijn hart.

⁵ The root \pm^1fab relates to physical pain as well as to emotional sorrow (cf. $\pm^1f\bar{i}b$ in Biblical Aramaic, "sad"). Words similar in Hebrew are $\mu\bar{i}l$ / $\mu\bar{u}l$ "to writhe," $\mu^1r\bar{a}$ "to be hot (with anger)," $y^1g\bar{a}$ Niphal "to grieve," $l^1\bar{o}\bar{a}$ "to become tired, weary," $k^1\pm as$ "to be irritated, angry," m^1rar "to be bitter, despairing," $q\bar{u}\%o$ "to feel a disgust," $q\bar{u}f$ "to feel a disgust," $t^1w\bar{a}$ II, "to trouble" (Psa 78:41), and the noun $r\bar{o}egez$ "turmoil."

The verb \pm^1fab as a term of physical and mental discomfort is used in a variety of contexts. The Qal is found three times in the OT. The prophet-historian of I Kings comments wryly concerning Adonijah that his father had "never crossed him" (1Kings 1:6, NASB) at any time by inquiring into his activities, a shameful lack of parental interest and discipline. In another passage, Israel is depicted as a forsaken wife who is "grieved in spirit" (Isa 54:6). The third instance of the Qal is in 1Chr 4:10 where the translation "hurt" serves as a pun on the name "Jabez" (see below).

The Niphal of \pm^1fab is found seven times; once of physical pain (Eccl 10:9, on the folly of a stoneworker being hurt by his stones). Usually mental and spiritual anguish are depicted by this form of the verb, as in the sorrowful and angry distress of Joseph's brothers on recognizing him (Gen 45:5); Jonathan's anguish concerning his father's foul plots respecting David (1Sam 20:34; cf. 1Sam 20:3); and Israel's shocked grief at hearing the Torah recited and recognizing their deficiencies (Neh 8:10-11).

Twice the Piel is employed. Psalm 56:5 [H 6] speaks of David's enemies wresting his words (NASB, "they distort my words"). In Isa 63:10 it is declared of Israel that "they rebelled and grieved his Holy Spirit" (cf. Eph 4:30 where $\text{lupe}\bar{o}$ is used in a similar manner). The Hiphil of the Hebrew verb is found only in Psa 78:40, parallel to terms for rebellion, tempting, and provocation. One of the two uses of the Hithpael describes the reaction of the brothers of Dinah at her being raped (RSV, "the men were indignant," Gen 34:7). **The other is the chillingly familiar prologue to the deluge, the grief in the heart of Yahweh concerning the wickedness of man and his continually evil thought patterns (Gen 6:6).**

⁶ Exodus 6:2 vv.

Maar ook aan Ninive, aan Babel, aan Sodom en Gomorra. Alleen Lot en zijn dochters worden gespaard. Alleen Noach⁷ wordt gespaard. Zo heeft Johannes zichzelf ook verstaan als de vertolker van Gods toorn.

*Addergebroed, wie heeft jullie wijsgemaakt dat je veilig bent voor het komende oordeel? Breng vruchten voort die een nieuw leven waardig zijn, en zeg niet meteen bij jezelf: Wij hebben Abraham als vader. Want ik zeg jullie: God kan uit deze stenen kinderen van Abraham verwekken!*⁸

Misschien mag ik dat toch nog even vragen: is er iets waar u spijt van hebt? Van een ondoordachte beslissing? Van een overhaast besluit? Nee, ik snap het, dat u dat niet wilt vertellen. Maar gelukkig kun je sommige dingen nog herstellen, toch? Excuses aanbieden, bloemetje kopen. Sorry zeggen. Had ik niet moeten doen. Had ik niet mogen zeggen. Maar die kostbare vaas valt niet te lijmen; en die dure spiegel evenmin te herstellen.

En het lijkt om die reden dat de bijbel op verschillende plekken vertelt dat God terugkomt op zijn besluit, terugkomt op zijn voornemen en omgekeerd berouw heeft dat Hij zich zo door Zijn toorn heeft laten meeslepen, bepalen.

⁷ ~WxN>T ; (tanûm) **consolation** (e.g. Jer 16:7; Isa 66:11).

The origin of the root seems to reflect the idea of "breathing deeply," hence the physical display of one's feelings, usually sorrow, compassion, or comfort. The root occurs in Ugaritic (see "to console" in UT 19: no. 1230) and is found in OT proper names such as Nehemiah, Nahum, and Menehem. The LXX renders nûm by both metaneoë and metamelomai.

The KJV translates the Niphal of nûm "repent" thirty-eight times. The majority of these instances refer to God's repentance, not man's. The word most frequently employed to indicate man's repentance is shûb (q, v.), meaning "to turn" (from sin to God). Unlike man, who under the conviction of sin feels genuine remorse and sorrow, God is free from sin.

Yet the Scriptures inform us that God repents (Gen 6:6-7; Exo 32:14; Jud 2:18; 1Sam 15:11 et al.), i.e. he relents or changes his dealings with men according to his sovereign purposes. On the surface, such language seems inconsistent, if not contradictory, with certain passages which affirm God's immutability: "God is not a man... that he should repent" (1Sam 15:29 contra v. 11); "The Lord has sworn and will not change his mind" (Psa 110:4). When n'ûm is used of God, however, the expression is anthropopathic and there is not ultimate tension. From man's limited, earthly, finite perspective it only appears that God's purposes have changed. Thus the OT states that God "repented" of the judgments or "evil" which he had planned to carry out (1Chr 21:15; Jer 18:8; Jer 26:3, 19; Amos 7:3, 6; Jon 3:10). Certainly Jer 18:7-10 is a striking reminder that from God's perspective, most prophecy (excluding messianic predictions) is conditional upon the response of men. In this regard, A. J. Heschel (The Prophets, p. 194) has said, "No word is God's final word. Judgment, far from being absolute, is conditional. A change in man's conduct brings about a change in God's judgment."

⁸ Lucas 3:7-8

En de HERE kreeg berouw over het kwaad, dat Hij gezegd had zijn volk te zullen aandoen.⁹ Berouw over zijn voornemen om Ninive te verwoesten. Berouw over zijn voornemen om Jeruzalem te verdelgen.¹⁰

En voordat de vijgenboom hetzelfde lot deelt als Jeruzalem, Ninive, wil de wijngaardenier zijn baas weerhouden van een onomkeerbare beslissing. Van een niet meer ongedaan te maken onheil. Van een niet meer te herstellen schade.

En daarom adviseert de wijngaardenier zijn baas:

"Mijnheer, denk er nog eens goed over na en laat de boom dit jaar nog staan, zodat ik de grond eromheen kan omspitten en bemesten. Wie weet draagt hij dan volgend jaar vrucht."

Want – horen we hem aanvullen - hebt u ooit een boom, vrucht zien geven, omdat hem bedreigd was, dat de bijl al aan de wortel lag? Hebt u ooit een boom zien bloeien, omdat hij wist dat hij anders omgehakt zou worden? Hebt u ooit een boom om die reden meer zien opbrengen, omdat hij anders in de versnipperaar terecht zou komen.'

Dat is het verschil tussen Jezus en Johannes: In plaats van een bijl, die al bij de wortel klaarligt, wordt er nu nog eens omheen gegraven en er mest bij gebracht. In plaats van te dreigen met kracht of geweld, wordt er liefde en aandacht besteed.

En als zijn tijdgenoten zich beklagen over zijn optreden, dan horen we Jezus opmerken:

'Waarmee zal ik dan de mensen van deze generatie vergelijken, waarop lijken ze? Ze lijken op kinderen die op het marktplein zitten en elkaar toeroepen: "Toen we voor jullie op de fluit speelden, wilden jullie niet dansen, toen we een klaaglied zongen, wilden jullie niet treuren. Want Johannes de Doper is gekomen, hij eet geen brood en drinkt geen wijn, en jullie zeggen: "Hij is door een demon bezeten." De Mensenzoon is gekomen, hij eet en drinkt wel, en jullie zeggen: "Kijk, wat een veelvraat, wat een dronkaard, die

⁹ Exodus 32:14

¹⁰ 2 Sam. 24:20 Toen de engel zijn hand naar Jeruzalem uitstreckte om het te verdelgen, berouwde het onheil de HERE, en Hij zeide tot de engel die verderf bracht onder het volk: Genoeg! Laat nu uw hand zinken. De engel stond toen bij de dorsvloer van de Jebusiet Arauna.

vriend van tollenaars en zondaars." En toch is de Wijsheid door al haar kinderen in het gelijk gesteld.¹¹

Jezus lijkt daarbij geïnspireerd te zijn door de apocriefe woorden van Jezus Sirach.

*De barmhartigheid van een mens is voor hem als een zegelring, de goedheid van een mens koestert hij als zijn oogappel –
hij vervult zijn zonen en dochters met berouw.
Maar wie berouw heeft geeft hij een nieuwe kans,
wie de hoop verliest moedigt hij aan.¹²*

Door de woorden van psalm 103:

*Liefdevol en genadig is de HEER,
hij blijft geduldig en groot is zijn trouw.
Niet eindeloos blijft hij twisten,
niet eeuwig duurt zijn toorn.
Hij straft ons niet naar onze zonden,
hij vergeldt ons niet naar onze schuld.
Zoals de hoge hemel de aarde overspant,
zo welft zich zijn trouw over wie hem vrezen.
Zo ver als het oosten is van het westen,
zo ver heeft hij onze zonden van ons verwijderd.
Zo liefdevol als een vader is voor zijn kinderen,
zo liefdevol is de HEER voor wie hem vrezen.
Want hij weet waarvan wij gemaakt zijn,
hij vergeet niet dat wij uit stof zijn gevormd.¹³*

Een liefde, die blijft verwachten, misschien wel tegen beter weten in, dat ook deze boom vruchten kan voortbrengen. En als het dan na een jaar, waarin de wijngaardenier er alles aan gedaan heeft, nog niet is gelukt, dan, zo zegt de wijngaardenier tegen de bezitter, dan mag jij - de bezitter - hem omhakken. Dat betekent dat na een jaar, waarin de boom een nieuwe kans

¹¹ Lucas 7:31 vv.

¹² Jezus Sirach 17:22

¹³ Psalm 103:8-14

wordt geboden, de bezitter en de wijngaardenier elkaar weer zullen tegenkomen en bespreken, wat er moet gebeuren, als er nog geen vruchten te bekennen zijn.

Maar nu van het beeld naar de werkelijkheid. Hoe zien de vruchten eruit? En hoe laat je ze groeien? Het mooiste voorbeeld daarvan staat even verderop in de hetzelfde evangelie van Lucas, op het moment, dat Jezus Jericho binnenloopt.¹⁴

En in het voorbijgaan kijkt Jezus omhoog naar een wilde vijgenboom: misschien onbewust kijkend of er al vruchten aan zitten. En dan ontdekt hij tussen de bladeren van de vijgenboom Zacheüs. Een bijzonder moment, als hun ogen elkaar kruisen. Juist op een moment, als hij niet gezien wil worden. En dan tot zijn verbazing nodig Jezus zichzelf uit om bij hem, Zacheüs te komen eten. En het effect is, dat Zacheüs een ander mens wordt. Opeens zijn de dingen van vroeger niet meer belangrijk voor hem. Hij heeft het niet meer nodig. Hij kan er opeens afstand van doen. De armen mogen de helft van zijn bezittingen ontvangen, en alles, wat hij iemand heeft afgeperst, zal hij viervoudig vergoeden. En dan zegt de wijngaardenier: Heden is aan dit huis redding geschonken, omdat ook deze een kind van Abraham is. Zacheüs is uit de doodlopende straat nu weer op de goede weg. En wij? Door welke stem laten wij ons leiden? Amen.

¹⁴ Lucas 19:1-10 En Hij kwam Jericho binnen en ging erdoor. En zie, er was een man, Zacheüs geheten, die oppertollenaar was, en hij was rijk. En hij trachtte te zien, wie Jezus was, en slaagde er niet in vanwege de schare, want hij was klein van gestalte. En hij liep hard vooruit en klom in een wilde vijgeboom om Hem te zien, want Hij zou daarlangs komen. En toen Jezus bij die plaats kwam, keek Hij naar boven en zeide tot hem: Zacheüs, kom vlug naar beneden, want heden moet Ik in uw huis vertoeven. En hij kwam vlug naar beneden en ontving Hem met blijdschap. En toen zij het zagen, morden zij allen en zeiden: Hij is bij een zondig man binnengegaan om zijn intrek te nemen. Maar Zacheüs ging staan en zeide tot de Here: Zie, de helft van mijn bezit, Here, geef ik de armen, en indien ik iemand iets heb afgeperst, vergoed ik het viervoudig. En Jezus zeide tot hem: Heden is aan dit huis redding geschonken, omdat ook deze een zoon van Abraham is. Want de Zoon des mensen is gekomen om het verlorene te zoeken en te redden.